

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ
ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

Πτυχιακή εργασία με θέμα:
« Μετάφραση του άρθρου “Théorie linguistique et théorie de la
traduction” του Maurice Pergnier »

Επιμέλεια: Παρασκευή Κούτρα

Α.Μ.: Ξ2015012

Επιτροπή εποπτείας: Μαρία Τσίγκου

Γεώργιος Κεντρωτής

ΚΕΡΚΥΡΑ 2020

Μετάφραση του άρθρου “Théorie linguistique et théorie de la
traduction” του Maurice Pergnier

Πίνακας περιεχομένων

1. Πρόλογος.....	5
2. Μετάφρασμα	6
3. Πρωτότυπο κείμενο	14
4. Σχολιασμός	22
4.1 Εισαγωγή	22
4.2. Το κείμενο-πηγή.....	22
4.3. Μεταφραστικά προβλήματα.....	23
4.4. Επίλογος	28
5. Βιβλιογραφία.....	29

1. Πρόλογος

Η παρούσα εργασία εκπονήθηκε με σκοπό να παρουσιάσει τη μετάφραση του γαλλικού άρθρου «Théorie linguistique et théorie de la traduction» του Maurice Pergnier, καθώς και τα συμπεράσματα που εξάγονται μέσα από μια τέτοια διαδικασία. Η ιδιαιτερότητα του εν λόγω κειμένου, και ο λόγος για τον οποίο επελέγη ως αντικείμενο της εργασίας μας, είναι το γεγονός ότι αφορά στη σχέση γλωσσολογίας και μετάφρασης και με αυτόν τον τρόπο θα το προσεγγίσουμε· δεν είναι απλώς ένα ακόμα προς μετάφραση κείμενο, αλλά ένα κείμενο που αναφέρεται στη δραστηριότητα που θα ασκήσουμε πάνω του: τη μετάφραση. Και μάλιστα, στη σχέση της με τον σημαντικότερο εμπλεκόμενο παράγοντα της διαδικασίας, τη γλώσσα. Εισερχόμαστε, έτσι, στις βάσεις της μεταφραστικής θεωρίας και βλέπουμε με ποιον τρόπο και σε ποιο βαθμό δύναται να σχετιστεί με τις γλωσσολογικές θεωρίες.

Όλα αυτά, μέσα από την ανάλυση του Maurice Pergnier. Ο Pergnier, αν και ξεκίνησε ως καθηγητής αγγλικής γλώσσας στο Παρίσι, στράφηκε ενθουσιωδώς προς τη γλωσσολογία, όταν ανακάλυψε το έργο του Ferdinand de Saussure, «Cours de linguistique générale» και, ακολούθως προς τη μεταφρασεολογία με το έργο του «Fondements socio-linguistiques de la traduction» αλλά και με τη διδασκαλία της θεωρίας της μετάφρασης στην ESIT («Maurice Pergnier», n.d.). Σήμερα είναι ομότιμος καθηγητής γενικής γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Paris XII («Maurice Pergnier», n.d.). Η εργογραφία του είναι αξιόλογη και περιλαμβάνει έργα όπως «Les Anglicismes» (PUF, 1989), «Du sémantique au poétique avec Baudelaire, Cocteau, Magritte» (L'Harmattan, 1997), και «La désinformation par les mots» (Ed. du Rocher, 2004) (ό.π.).

Μεταξύ των έργων του εντοπίζουμε και το παρόν άρθρο που μεταφράζουμε. Δημοσιεύτηκε στο διεθνές περιοδικό για τη μεταφρασεολογία «Meta» τον Σεπτέμβριο του 1981. Όπως έχει αναφερθεί, το θέμα του είναι η σχέση της θεωρίας της μετάφρασης, που όπως θα δούμε και στο κυρίως μέρος του δεν είναι *μία*, με τη γλωσσολογική θεωρία, που επίσης φυσικά δεν είναι *μία*. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο που οφείλεται στη θεματική αυτή είναι το γεγονός ότι γίνονται αναφορές σε αντίστοιχες, προγενέστερες θεωρίες γλωσσολόγων και μεταφρασεολόγων, πράγμα που μας διευκολύνει να μπορούμε στο κλίμα του γνωστικού αντικειμένου κατά τη μετάφραση, αλλά μας δίνει και το έναυσμα να τις αναζητήσουμε προς επίλυση των μεταφραστικών προβλημάτων και υποστήριξη των μεταφραστικών επιλογών. Έτσι, το ίδιο το κείμενο μας εμπνέει και μας τροφοδοτεί με διαφωτιστικά στοιχεία.

2. Μετάφρασμα

Γλωσσολογική και μεταφραστική θεωρία

Θα ήθελα, πρωτίστως, να εξηγήσω τον τίτλο που δόθηκε σε αυτή την εργασία. Για έναν ορισμένο αριθμό ανθρώπων, η διάκριση που γίνεται ανάμεσα στη γλωσσολογική και τη μεταφραστική θεωρία θα φανεί στην πραγματικότητα αβάσιμη, γιατί για αυτούς η μετάφραση αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της γλωσσολογίας και — όπως θα προσέθεταν — έναν από τους κλάδους της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας. Θα τους φαινόταν, επομένως, λογικότερο να γίνεται λόγος για «γλωσσολογικές θεωρίες εφαρμοσμένες στη μετάφραση». Για έναν — μικρότερο — αριθμό ανθρώπων, η μεταφραστική θεωρία ελάχιστη σχέση έχει με τη γλωσσολογία, και μάλιστα ενδεχομένως να έμπαιναν στον πειρασμό να δουν στον τίτλο απλώς μια αντιπαράθεση δύο εντελώς χωριστών τομέων ενδιαφέροντος. Τέλος, ο καθένας μπορεί να παρατηρήσει εξ ιδίας αντιλήψεως ότι δεν υπάρχει *μία* γλωσσολογική θεωρία και *μία* μεταφραστική θεωρία, αλλά μια πληθώρα γλωσσολογικών θεωριών και μια πληθώρα μεταφραστικών θεωριών. Τιτλοφορώντας αυτή την εργασία «Γλωσσολογική θεωρία και μεταφραστική θεωρία», στοχεύω να δηλώσω σθεναρά ότι, κατ' εμέ, η μετάφραση δεν είναι παράρτημα της γλωσσολογίας, αλλά, αντιθέτως, εμπίπτει σε ένα ιδιαίτερο θεωρητικό πλαίσιο. Πρόκειται για μια πρώτη θέση την οποία θα όφειλα να εξηγήσω εδώ, και θα το κάνω στο πρώτο μέρος.

Σπεύδω, ωστόσο, να προσθέσω πως, λέγοντας ότι η γλωσσολογική θεωρία και η μεταφραστική θεωρία δε συγχέονται, ή ότι η μία δεν είναι αμιγής και απλή εφαρμογή της άλλης, προφανώς δεν υπονοώ ότι είναι δύο διακριτά γνωστικά πεδία, και ότι η μεταφραστική θεωρία δεν έχει τίποτα να δανειστεί από τις γλωσσολογικές θεωρίες, ούτε ότι οι γλωσσολογικές θεωρίες δεν μπορούν να εμπλουτιστούν από τις συνεισφορές της έρευνας πάνω στη μετάφραση.

Αντιθέτως, θα ήθελα να δείξω ακριβώς το αντίστροφο. Μεταφραστική και γλωσσολογική θεωρία στην πραγματικότητα είναι απόλυτα αλληλοκαλυπτόμενες και αλληλέγγυες η μία με την άλλη, καθώς το αντικείμενο της γλωσσολογίας είναι ο λόγος, και η μετάφραση είναι, μεταξύ άλλων, μία από τις πραγματώσεις του λόγου. Αυτό που θέλω να υπογραμμίσω εδώ και που θα προσπαθήσω να αιτιολογήσω στο δεύτερο μέρος, είναι ότι η μεταφραστική θεωρία δεν έχει πιθανότητα να σημειώσει πρόοδο, μέσα στο πλαίσιο των γενικών θεωριών του λόγου, παρά μόνο αν αποτελέσει αντικείμενο μιας ειδικής έρευνας που έχει τους δικούς της προβληματισμούς, και δεν αρκείται στο να θέλει να εφαρμόσει στη μετάφραση έτοιμα μοντέλα που δε σχεδιάστηκαν για αυτήν.

Να προσθέσω ότι η εναρμόνιση θεωρητικών μοντέλων και πρακτικής δεν είναι απλώς ο μόνος τρόπος να σημειώσει πρόοδο η μεταφραστική θεωρία, αλλά επίσης ότι η ίδια η γενική γλωσσολογία έχει πολλά να κερδίσει από αυτό, γιατί η μετάφραση είναι κεντρικό φαινόμενο στη λειτουργία και τη μελέτη του λόγου, και υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να έχει κάνει ένα σημαντικό βήμα το σύνολο της γνώσης μας σχετικά με τους μηχανισμούς που κυριαρχούν στη λειτουργία της ομιλίας και τη δόμηση των γλωσσών, αφότου διευκρινιστούν οι θεμελιώδεις μηχανισμοί της.

Η γλωσσολογία είναι ένα πεδίο που φιλοδοξεί να είναι επιστημονικό, αλλά και μια επιστήμη που υστερεί ιδιαίτερα σε διαδικασίες πειραματικής εξακρίβωσης. Όμως, κανένα πεδίο δεν μπορεί να αυτοπροσδιορίζεται ακριβώς ως επιστημονικό, αν δεν εξελίσσεται μέσω μιας σταθερής αμφίδρομης κίνησης μεταξύ της θεμελίωσης θεωρητικών μοντέλων και της πειραματικής εξακρίβωσης. Στον τομέα του λόγου,

όπως και αλλού, η απουσία των διαδικασιών εξακρίβωσης ανοίγει διάπλατα την πόρτα στην ελεύθερη θεωρητικοποίηση. Μεταξύ των πεδίων πειραματικής εξακρίβωσης που ανοίγονται για τα γλωσσολογικά μοντέλα, μάλλον υπάρχουν μόνο δύο. Το ένα είναι η παθολογία του λόγου — συγκεκριμένα, η μελέτη των αφασιών, και το άλλο είναι η μετάφραση.

Για αυτό, από την πλευρά μου, τοποθετώ τα προβλήματα που προκύπτουν από τη μετάφραση στο κέντρο κάθε γλωσσολογικής θεωρίας. Θα επανέλθω σε αυτό αφού εγκύψω πρωτίστως στις δύο πρώτες θέσεις που διατυπώθηκαν παραπάνω.

Θα ήθελα, λοιπόν, να μιλήσω αρχικά για τους λόγους για τους οποίους πιστεύω ότι η μεταφραστική θεωρία πρέπει να καταρτίζεται ως αυτόνομη σε σχέση με το σύνολο των γλωσσολογικών θεωριών. Αυτοί οι λόγοι είναι τριών διαφορετικών αλλά αλληλοσυμπληρούμενων ειδών.

Πρώτον, η μετάφραση δεν είναι στατιστικό φαινόμενο, φαινόμενο διαφορετικών «δομών», είναι αντιθέτως, δυναμικό φαινόμενο. Οι γλωσσολόγοι είχαν κατά καιρούς την τάση να συγχέουν τη μετάφραση με την αντιπαραβολική γλωσσολογία, συγκριτική γλωσσολογία που ασχολείται με τα γλωσσικά φαινόμενα πέραν του μηνύματος, με σκοπό την εμβάθυνση της γνώσης μας για τα διάφορα γλωσσικά συστήματα που μπορούν να βρίσκονται σε αλληλεπίδραση, είτε μέσω της μετάφρασης, είτε για οποιονδήποτε άλλο λόγο. Όμως, επειδή είναι μια δυναμική διαδικασία έρευνας των ισοδυναμιών μεταξύ μηνυμάτων, η μετάφραση ενεργοποιεί όχι μόνο γλωσσικά συστήματα, αλλά και ψυχολογικές διεργασίες κατανόησης και έκφρασης, όπως και διεργασίες κινητοποίησης εξωγλωσσικών γνώσεων που έχουν περιγραφεί με σαφήνεια από την D. Seleskovitch αλλά και τον J. Delisle. Εμπίπτει, επομένως, τόσο στην ψυχολογία και στην ψυχογλωσσολογία όσο και στην ίδια τη γλωσσολογία. Από την άλλη, ενεργοποιεί φαινόμενα κουλτούρας και πολιτισμού που τη βάζουν, μέσω της κοινωνιογλωσσολογίας, στο πεδίο της κοινωνιολογίας.

Δεύτερον, η θεωρητικοποίηση γύρω από τη μετάφραση, όπως κάθε θεωρητικοποίηση γύρω από μια πρακτική, είναι καλύτερο να στηριχτεί σε μια πρακτική εμπειρία ή τουλάχιστον στην άμεση παρατήρηση. Ωστόσο, δεν είναι όλοι οι γλωσσολόγοι μεταφραστές και δεν είναι απαραίτητα γνώστες των ειδικών χαρακτηριστικών αυτής της διαδικασίας. Οι λειτουργοί της μετάφρασης είναι οι πιο ικανοί αν όχι να επιλύσουν, τουλάχιστον να θέσουν ορθώς τα θεωρητικά προβλήματα, και να τα διατυπώσουν με τέτοιους όρους που να μπορούν να επιφέρουν απαντήσεις. Από αυτή την άποψη, το πρόσφατο ενδιαφέρον των επαγγελματιών μεταφραστών να θεωρητικοποιήσουν οι ίδιοι την τέχνη τους αποτελεί συνεισφορά πρωτεύουσας σημασίας. Πράγματι, μέχρι πρόσφατα, η θεωρητικοποίηση γύρω από τη μετάφραση επαφιόταν μόνο στους γλωσσολόγους και τους ψυχολόγους, με αποτέλεσμα η θεωρία αρκετά συχνά να χάνεται σε έναν λαβύρινθο λανθασμένων, κακοδιατυπωμένων προβλημάτων. Ας σκεφτούμε για παράδειγμα τις αόριστα φιλοσοφικές συζητήσεις που γέννησαν οι θεωρίες των Whorf-Sapir σχετικά με τους «τρόπους θεώρησης του κόσμου» και των οποίων το λογικό συμπέρασμα έπρεπε μοιραία να είναι ότι η μετάφραση είναι αδύνατη. Αντί να αναρωτηθούν για να μάθουν σε ποια βάση και με ποιον τρόπο λειτουργούσε η μετάφραση, την ανακηρύσσανε αδύνατη ή προδότρια προβάλλοντας πάνω της το θεωρητικό μοντέλο μιας απλουστευτικής δομικής σημασιολογίας που συγχώνευε γραμματικές και εννοιολογικές κατηγορίες. Οι Whorf-Sapir και οι μαθητές τους, Αμερικανοί ή Ευρωπαίοι, δεν ήταν κακοί γλωσσολόγοι. Απλώς εξήγαγαν συμπεράσματα από έναν τομέα της

γλωσσολογίας για έναν άλλο και λάμβαναν το μέρος ως όλο, δηλαδή εν προκειμένω τα γλωσσικά συστήματα ως νόημα και τη σύγκριση των συστημάτων ως μεταφραστική πράξη. Είναι βέβαιο ότι η θεωρητική αναζήτηση περί μετάφρασης, όταν διεξάγεται από λειτουργούς της μετάφρασης που δε θέτουν ως πρώτο ερώτημα το *γιατί;*, αλλά το *πώς;*, αποφεύγει αβίαστα και σε σημαντικό βαθμό τέτοιου είδους προβλήματα.

Ο τρίτος λόγος αφορά τις ίδιες τις συνθήκες στις οποίες έχει αναπτυχθεί η γλωσσολογία και τον τρόπο με τον οποίο έχει ταξινομήσει την ίδια της τη συλλογιστική προσέγγιση. Μια κριτική που απευθύνουν συχνά στη γλωσσολογία οι μεταφραστές που αναζητούν στους γλωσσολόγους απαντήσεις στις αμφιβολίες τους σχετικά με τις διεργασίες τους, είναι ότι η γλωσσολογία ενδιαφέρεται αποκλειστικά για τη λειτουργία και τη δομή των *γλωσσών*, και όχι για την πραγματική ομιλία. Πρόκειται για μια κριτική εν μέρει μόνο δικαιολογημένη, όπως θα προσπαθήσω να δείξω ευθύς αμέσως. Αλλά είναι αλήθεια, εν γένει, ότι ο άξονας ανάπτυξης της γλωσσολογίας τα τελευταία πενήντα χρόνια έχει τοποθετηθεί πολύ περισσότερο στην πλευρά των δομών της γλώσσας παρά στην πλευρά των μηχανισμών της ομιλίας. Ένα μειονέκτημα το οποίο μπορούμε μάλιστα να προσάψουμε σε πολλές γλωσσολογικές σχολές είτε είναι σωσσυριανής επιρροής, στην Ευρώπη, είτε μπλουμφιλντιανής, στη Β. Αμερική —είναι η βούληση να αποκοπεί η γλώσσα από την ομιλία, δηλαδή από τη ζωντανή πραγματικότητα του λόγου. Αυτό το μειονέκτημα έφτασε στο ζενίθ του και με τρόπο σχεδόν διαστρεβλωτικό με τη γλωσσολογία του Chomsky. Ωστόσο καταλογίζεται λίγο πολύ σε όλες τις γλωσσολογικές σχολές μέχρι τη δεκαετία του '70. Βεβαίως οι επιστημολογικές αιτιολογήσεις δε λείπουν για να υποστηρίξουν αυτή την επιλογή της προνομιακής μελέτης των γλωσσικών δομών εις βάρος της μελέτης του λόγου. Θα ήταν αφελές να πιστεύουμε, για παράδειγμα, ότι ο Saussure αγνοούσε ότι η ομιλία είναι εξίσου σημαντική με τη γλώσσα για τη σφαιρική μελέτη του λόγου. Ο Saussure δηλώνει πολύ ξεκάθαρα ότι η γλωσσολογία περιλαμβάνει δύο συμπληρωματικούς κλάδους: τη γλωσσολογία του λόγου και τη γλωσσολογία της ομιλίας. Αν οι διάδοχοι του Saussure και του Bloomfield επέλεξαν να δώσουν προτεραιότητα στην ανάπτυξη της μελέτης της γλώσσας, δηλαδή στις υποβόσκουσες στην άσκηση της ομιλίας και στην επικοινωνία μέσω του λόγου δομές, αυτό σημαίνει ότι είχαν συνείδηση ότι μόνο αυτή αποτελούσε στέρεο έδαφος για την πρόοδο της επιστημονικής γνώσης του λόγου, εισάγοντας μια τάξη εκεί όπου άλλοτε θα παρέμενε ένα μη αναλύσιμο σύνολο. Δεν μπορούμε παρά να διαπιστώσουμε εκ των υστέρων ότι η επιλογή τους ήταν σωστή. Χωρίς την επιστημολογική απόφαση των «θεμελιωτών πατέρων» της γλωσσολογίας να καταπιαστούν πρωτίστως με τον εκσυγχρονισμό των δομών και την αποσαφήνιση των υπαρχουσών σχέσεων μεταξύ των δομών και του περιεχομένου της ομιλίας, η γνώση μας πάνω στον λόγο θα ήταν το ίδιο συγκεχυμένη και χαοτική όπως πριν από έναν αιώνα. Παρόλο που υπάρχουν ακόμα πάρα πολλά διαφορετικά γλωσσολογικά δόγματα, μπορούμε να πούμε ότι η γλωσσολογία έχει θεμελιωθεί μέχρι σήμερα πάνω σε ένα ευρέως συμφωνημένο σώμα μεθόδων και γνώσεων, πράγμα που αποτελεί εγγύηση για την επιστημονικότητά τους. Με αφετηρία αυτόν τον ισχυρό πυρήνα, είναι σε θέση να ασχοληθεί απαρέγκλιτα με τη μελέτη των σχέσεων μεταξύ γλώσσας και ομιλίας.

Είναι γεγονός, ωστόσο, ότι για μισό αιώνα η γλωσσολογία της ομιλίας έμεινε πολύ πίσω από τη γλωσσολογία του λόγου. Όμως, η θεωρία της ομιλίας είναι κυρίως αυτή από την οποία η μεταφραστική θεωρία θα είχε ανάγκη να αντλήσει. Πράγματι, όπως όλοι αρχίζουν να συμφωνούν, η μετάφραση για τους γλωσσολόγους όπως και για

τους μεταφραστές είναι μια γλωσσική διαδικασία που στηρίζεται σε *περιεχόμενα νοήματος* κατάλληλα για συγκεκριμένα μηνύματα και όχι μια αναζήτηση ισοδυναμιών μεταξύ καθαυτών μονάδων που ανήκουν σε δύο γλώσσες. Είναι, επομένως, με σωσσυριανούς όρους, μια πράξη ομιλίας. Η ανεπαρκής, έως τώρα, ανάπτυξη της μελέτης της ομιλίας από τους γλωσσολόγους αναπόφευκτα θα οδηγήσει —και πράγματι οδηγεί— τους θεωρητικούς της μετάφρασης να καταρτίσουν οι ίδιοι, από τη μελέτη της μετάφρασης, μοντέλα λειτουργίας της ομιλίας. Ουσιαστικά, στον δικό τους τομέα εφαρμογής είναι που η ανάγκη γίνεται αντιληπτή με τον πιο επιτακτικό τρόπο. Είναι επίσης βέβαιο ότι η μετάφραση αποτελεί προνομιούχο έδαφος για την κατάρτιση επεξηγηματικών μοντέλων σε αυτόν τον τομέα και ότι το σύνολο της γλωσσολογίας επωφελείται από τις συνεισφορές των ερευνών όπως αυτές που πραγματοποιήθηκαν από την D. Seleskovitch και τη σχολή της γύρω από τους μηχανισμούς κατανόησης και αναδιατύπωσης στη διαδοχική και ταυτόχρονη διερμηνεία, γιατί η μεταφραστική διαδικασία ρίχνει φως σε φαινόμενα που, χωρίς αυτόν τον αποκαλυπτικό παράγοντα, θα παρέμεναν κλειδωμένα στο «μαύρο κουτί» του ανθρώπινου ψυχισμού.

Το ενδιαφέρον των γλωσσολόγων για τη μετάφραση είναι σχετικά πρόσφατο. Θα ήταν, ωστόσο, πολύ άδικο να θεωρήσουμε αμελητέες τις συνεισφορές των γλωσσολόγων στη μεταφραστική θεωρία, ήδη από τη δεκαετία του '60. Θα αναφέρουμε εδώ μόνο τις πιο σημαντικές, που είναι τα έργα «*Stylistique comparée du français et de l'anglais*» των Vinay και Darbelnet και «*Toward a Science of Translating*» του E. Nida, δύο έργα που, το καθένα με τον τρόπο του, άνοιξαν νέους δρόμους στους οποίους θα εισερχόταν η μεταφραστική θεωρία. Ο E. Nida, για πρώτη φορά, επιχείρησε να κατασκευάσει μια μεταφραστική θεωρία βασιζόμενος σε ακριβή όργανα ανάλυσης προερχόμενα ταυτόχρονα από διάφορες γλωσσολογικές θεωρίες της γλώσσας και από παραπλήσιες επιστήμες όπως η θεωρία της πληροφορίας· επιχειρώντας, δηλαδή, να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ γλώσσας και ομιλίας. Όσον αφορά το έργο των Vinay και Darbelnet, αποτελούσε αξιόλογο στάδιο στην ανάπτυξη μιας γλωσσολογίας προσανατολισμένης στη μετάφραση. Τόσο αξιόλογο που, τουλάχιστον όσον αφορά τους γαλλόφωνους, όλες οι μελέτες γύρω από τη μετάφραση που αναπτύχθηκαν πρόσφατα διαμορφώθηκαν είτε ως συμπλήρωμα αυτής της μεθόδου προσέγγισης είτε ως αντίδραση εναντίον της, απόδειξη ότι είχε θίξει κάτι ουσιώδες στα θεμέλια της μεταφραστικής διαδικασίας. Η βασική αξία του ήταν ότι αποδέσμευσε την ίδια την έννοια της μετάφρασης από τις συνυποδηλώσεις της ως δουλικής μετάθεσης λέξεων μιας γλώσσας σε λέξεις μιας άλλης γλώσσας και ότι έδειξε με τη βοήθεια μιας πληθώρας παραδειγμάτων και ενός συστηματικού σώματος διεργασιών μετάβασης από μια γλώσσα στην άλλη, ότι η μετάφραση μπορούσε συγχρόνως να είναι πιστή στο νόημα και να μην κατακρεουργεί τη γλώσσα άφιξης εισάγοντας στο περίπου έκτυπα της γλώσσας αφετηρίας. Από αυτή την άποψη, η συγκριτική υφολογική ανάλυση ήταν συνάμα ένα συγκροτημένο και δομημένο σύνολο τεχνικών μετάφρασης και ένα μανιφέστο υπέρ μιας ποιοτικής μετάφρασης ενάντια στη μέτρια διακωδικοποίηση που συχνά την αντικαθιστά και που είναι μια προσβολή εξίσου προς τις γλώσσες και προς τις πληροφορίες που διακινούνται μέσω της μετάφρασης. Από αυτή την άποψη, οι αξίες αυτού του βιβλίου μένουν αkéραιες. Η αδυναμία του, από την άποψη της μεταγενέστερης εξέλιξης της σκέψης γύρω από τη μετάφραση, οφείλεται στο ότι — παρόλο που από πολλές απόψεις υπήρξε μπροστά από τη γλωσσολογική σκέψη της εποχής του — παραμένει ακόμα σε μεγάλο βαθμό αιχμάλωτο της γλωσσολογίας

του λόγου, και μεταχειρίζεται τη μετάφραση σαν πράξη που τοποθετείται αποκλειστικά στο επίπεδο του συντάγματος, χωρίς να επισημαίνει επαρκώς το γεγονός ότι η μετάφραση ενός όρου ή μιας δομής απαιτεί το πέρασμα από μια φάση ανάλυσης που δεν εξαρτάται από τη σύγκριση των λεξιλογικών και γραμματικών δομών δύο αντίπαλων γλωσσών. Οι έννοιες του μηνύματος και του νοήματος σε πραγματικές συνθήκες βέβαια δεν απουσιάζουν, ωστόσο παραμένουν στο παρασκήνιο, σαν σε λανθάνουσα κατάσταση, καθώς οι συγγραφείς δεν είχαν κατά νου να αναδείξουν τους μηχανισμούς της μεταφραστικής διαδικασίας, αλλά να δείξουν πώς είναι δυνατόν — μεταξύ δύο γλωσσών όπως τα γαλλικά και τα αγγλικά — να βρεθούν ισοδύναμα στο δεδομένο πλαίσιο σε όλες τις δομές (λεξιλογικές, γραμματικές ή υφολογικές) αποφεύγοντας τις αλλοιώσεις που προκαλεί η κυριολεκτική απόδοση.

Το γεγονός ότι μεταγενέστερες έρευνες—όπως είναι για παράδειγμα η περίπτωση των δικών μου—μετακίνησαν το κέντρο βαρύτητας προς την κατεύθυνση των ισοδυναμιών των λέξεων σε πραγματικές συνθήκες—δηλαδή μέσα στα κείμενα—δεν εμποδίζει τις αντιπαραβολικές θεωρήσεις της συγκριτικής υφολογικής ανάλυσης να παραμένουν έγκυρες στο επίπεδο που τοποθετούνται και ενσωματώσιμες σε μια σφαιρική μεταφραστική θεωρία.

Από αυτή την άποψη, πρέπει να σημειωθεί ότι οι γραμμές ανάπτυξης της γλωσσολογικής και της μεταφραστικής έρευνας πρόκειται συχνότερα να ακολουθήσουν παράλληλες πορείες παρά να εναντιωθούν. Αυτό ίσχυε τότε που κυριαρχούσε η δομική ή λειτουργική γλωσσολογία, και η σκέψη γύρω από τη μετάφραση ήταν ουσιαδώς αντιπαραβολική στο επίπεδο των γλωσσικών δομών, και ενέμενε —φέρνω στον νου μου κυρίως το έργο τού Mounin—στο αμετάφραστο, δηλαδή στην αμεταθετότητα, των δομών. Αυτό εξακολουθεί να ισχύει σήμερα, καθώς διαπιστώνουμε ότι θεωρίες μετάφρασης που είναι βασισμένες στην ανάλυση του λόγου και στο νόημα σε πραγματικές συνθήκες —όπως αυτή της D. Seleskovitch—ανήκουν στην εποχή τής σημασίας που έλαβε η γλωσσολογία (και ανεξαρτήτως από τη μετάφραση) από ρεύματα σκέψης όπως η «πραγματολογία», ή η θεωρία «speech act» των Austin και Searle, τα οποία εμμένουν, εν αντιθέσει με τις προηγηθείσες σχολές, σε όλα τα εξωτερικά στοιχεία τού συστήματος της γλώσσας.

Από αυτή την άποψη, ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαπίστωση ότι η πιο τολμηρή πρόοδος προς αυτή την κατεύθυνση δεν ήρθε από τη γλωσσολογία, αλλά από την D. Seleskovitch, με μια θεωρία που θέλει πρόθυμα να είναι κριτική προς τη γλωσσολογία, απόδειξη ότι η έρευνα γύρω από τη μετάφραση μπορεί να προχωρήσει με αφετηρία οποιαδήποτε πτυχή αυτής της δραστηριότητας, και ότι οι ερευνητές στη μετάφραση δεν πρέπει να αναμένουν τα κατάλληλα γλωσσολογικά μοντέλα για να καταρτίσουν θεωρητικά μοντέλα μετάφρασης.

Θα ήταν όμως κρίμα αν μια γλωσσολογία επικεντρωμένη μόνο στη γλώσσα τη διαδέχονταν μελέτες επικεντρωμένες μόνο στην ομιλία, αν μετά από τη σχεδόν αποκλειστική κυριαρχία του σημειωμένου καθιερωνόταν η αποκλειστική κυριαρχία τού «νοήματος». Θα φτάναμε, έτσι, στο άλλο άκρο, το οποίο όμως είναι εξίσου αδικαιολόγητο. Γιατί, είτε το θέλουμε είτε όχι, στη φυσιολογική ομιλία όπως και στη μετάφραση, το νόημα — τόσο υπερβαίνει τα γλωσσικά συστατικά — πάντα μορφοποιείται και διακινείται από γλωσσικά σήματα. Δεν υπάρχει, για παράδειγμα, μεταφρασμένο κείμενο που δεν αφορμάται από ένα νόημα εκπεφρασμένο σε μια γλώσσα, και που δεν καταλήγει σε ένα κείμενο εκπεφρασμένο σε μια άλλη γλώσσα. Ομοίως, κάθε ενέργεια λόγου είναι το αποτέλεσμα μιας διαλεκτικής μεταξύ μιας

γλωσσικής μορφής και ενός περιεχομένου νοήματος. Η άρνηση αυτού θα σήμαινε ότι πιστεύω πως θα μπορούσα σήμερα να εκφραστώ στα ιαπωνικά χωρίς ποτέ να τα έχω μάθει, αρκεί να είχα κάτι ενδιαφέρον να πω.

Αλλά οι συγκλίσεις και οι συμπληρωματικότητες μεταξύ όλων αυτών των προσεγγίσεων είναι ασφαλώς αξιοσημείωτες, και μπορούμε να πούμε ότι σήμερα είμαστε πολύ πιο έτοιμοι από ποτέ για μια πραγματική *μεταφραστική θεωρία*. Η άποψη ότι η μετάφραση είναι μια πράξη ομιλίας και ο επαναπροσδιορισμός της μελέτης της γύρω από τη μελέτη της κατανόησης και της έκφρασης νοημάτων πέρα από τις λέξεις — όπως υποστήριξα ο ίδιος στην εργασία μου σχετικά με τα κοινωνιο-γλωσσολογικά θεμέλια της μετάφρασης — δε σημαίνει απόρριψη ως άχρηστης της συμβολής της γλωσσολογίας του λόγου, αλλά απόδοση πίσω στην καθεμία της πραγματικής της θέσης. Όπως δεν υπάρχει γλώσσα χωρίς ομιλία, έτσι δεν υπάρχει ομιλία χωρίς γλώσσα. Το να θέλουμε να αναγάγουμε τα πάντα στη μία χωρίς να υπολογίζουμε την άλλη, είναι κατά τη γνώμη μας σαν να θέλουμε να πλέξουμε χρησιμοποιώντας μόνο μία βελόνα. Το γεγονός ότι μια διαδικασία μετάφρασης αφορά το νόημα, δηλαδή το περιεχόμενο ενός μηνύματος, δεν εμποδίζει το νόημα αυτό να γίνει κατανοητό μέσω σημαινομένων ούτε να υπάρξουν εκ νέου σημαινόμενα τα οποία θα επανεκφράσουν αυτό το νόημα στη γλώσσα της μετάφρασης. Αυτά τα σημαινόμενα μας παραπέμπουν έτσι αναπόφευκτα στο γλωσσικό σύστημα.

Είναι αναμφίβολα ενδιαφέρουσα η διαπίστωση ότι οι διάφορες θεωρητικές μελέτες γύρω από τη μετάφραση που αναδείχτηκαν τα τελευταία χρόνια, προερχόμενες από τη γλωσσολογία — όπως του Nida ή η δική μου, για παράδειγμα — και αυτές που προέρχονται από τη «μεταφρασεολογία», — όπως αυτή της D. Seleskovitch — συγκλίνουν σε έναν σημαντικό αριθμό βασικών θέσεων που μπορούμε να διατυπώσουμε σχηματικά με τον ακόλουθο τρόπο:

- Η μετάφραση δεν ερευνά ισοδυναμίες μεταξύ καθαυτών γλωσσικών σημείων, αλλά μεταξύ γλωσσικών σημείων σε πραγματικές συνθήκες.
- Αυτή η έρευνα ισοδυναμιών υπονοεί ότι τα διάφορα συστατικά τού μεταφρασμένου εκφωνήματος αναφέρονται όχι μόνο στο άμεσο συγκείμενο, αλλά στο σύνολο των εξωγλωσσικών γνώσεων από τις οποίες εξαρτώνται η εκφώνηση και η κατανόηση του μηνύματος. (Είναι αυτό που η D. Seleskovitch ονομάζει «γνωστικά συμπληρώματα» και που εγώ από την πλευρά μου ονομάζω «καταστασιακές παραμέτρους του μηνύματος»).

Πρέπει να σημειωθεί ότι αυτές οι έννοιες ήταν ήδη παρούσες στις γλωσσολογικές θεωρίες της μετάφρασης όπως αυτή των Vinay και Darbelnet ή η πρώτη τού Nida, αλλά μόνο στο παρασκήνιο, σαν ένα σύνολο ενστίκτων που δεν έχουν αποσαφηνιστεί και θεωρητικοποιηθεί. Ο εκσυγχρονισμός τους και η ενσωμάτωσή τους σε ένα οργανωμένο σώμα δόγματος φανερώνει παράλληλα μια πρόοδο στον τομέα της θεωρητικής γλωσσολογίας και μια σημαντική πρόοδο στη συνειδητοποίηση της ιδιαιτερότητας της μετάφρασης, ιδιαιτερότητα που πάρα πολύ συχνά δεν αναγνωρίζεται ή αγνοείται από όλους αυτούς που πιστεύουν ότι η μετάφραση στηρίζεται σε μια απλή διακωδικοποίηση των σημείων που συνθέτουν τα εκφωνήματα.

Αν η μετάφραση δεν μπορεί να λειτουργήσει σύμφωνα με αυτή την απλουστευτική αρχή, είναι επειδή οι γλώσσες είναι πολύ πιο σύνθετες

πραγματικότητες απ' όσο νομίζει η πλειονότητα του κόσμου. Και η γλωσσολογία οφείλει να εξηγήσει *γιατί* η αμιγής και απλή μετάθεση των λέξεων δεν καταλήγει σε μετάφραση άξια να ονομάζεται έτσι.

Το μέλλον δείχνει να ανήκει —για τη μεταφραστική θεωρία καθώς και για τη γενική γλωσσολογία — σε έρευνες που θα κρατούν και τις δύο άκρες του νήματος, δηλαδή τόσο τη μελέτη του γλωσσικού συστήματος (και των γλωσσικών συστημάτων που αλληλεπιδρούν), όσο και τη μελέτη της πραγμάτωσής τους μέσα στην ομιλία. Γιατί, ας το επαναλάβουμε, δεν υπάρχει ομιλία χωρίς γλωσσικό σύστημα και δεν υπάρχει γλωσσικό σύστημα χωρίς ομιλία. Η σύσταση και η λειτουργία της ομιλίας είναι ακατανόητες χωρίς την αναφορά στη φύση του συστήματος.

Αλίμονο! Η μελέτη της γλώσσας, όπως όλοι οι τομείς όπου η θεωρητικοποίηση κατέχει περισσότερο χώρο από την πειραματική εξακρίβωση, υπόκειται σε φαινόμενα μόδας και σε διακυμάνσεις που την κάνουν να αναπτύσσεται ακανόνιστα, συχνά εξοστρακίζοντας τα κεκτημένα των προηγθεισών σχολών. Επομένως, δεν είναι σπάνιο να τη βλέπουμε να λαμβάνει το μέρος ως όλο, αλλάζοντας περιοδικά το κέντρο του ενδιαφέροντος και για τις ανάγκες της αιτίας να γίνεται το κέντρο γύρω από το οποίο οργανώνεται το σύνολο της γλωσσολογικής θεωρίας. Έτσι, μετά την αποκλειστική δημοφιλία της παραδειγματικής δομής, παρακολουθήσαμε την αποκλειστική δημοφιλία της συντακτικής αμφισημίας και του μετασχηματισμού, προτού παρακολουθήσουμε, πλέον, την ανερχόμενη δημοφιλία της «προϋπόθεσης», σύμφωνα με την οποία όλα ενδεχομένως να εξηγούνται στον λόγο από τις διάφορες προπαραδοχές που είναι εγγεγραμμένες σε κάθε γλωσσική μορφή. Αν δεν μπορούμε να αρνηθούμε ότι αυτές οι θεωρητικές συμβολές συνεισφέρουν με ενδιαφέροντα τρόπο στην πρόοδο της γνώσης του λόγου, μπορούμε να αμφισβητήσουμε την αξίωσή τους να είναι καθεμία τους «μία» θεωρία λόγου που αντικαθιστά ή παραγκωνίζει άλλες. Αντιθέτως, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι όλες πρέπει να μπορούν να ενσωματωθούν σε μια ευρύτερη θεωρία της οποίας να αποτελούν ένα στοιχείο για να μπορέσουν να διεκδικήσουν στάτους επεξηγηματικών θεωρητικών μοντέλων. Ελλείψει αυτού, παραμένουν απλώς ένα σύνολο παρατακτικών παρατηρήσεων στη βάση μιας ορισμένης θεωρητικής υπόθεσης.

Αφού κάνουμε λόγο εδώ για τις γλωσσολογικές θεωρίες που προέκυψαν από το έργο του Austin, θεωρίες που αναμφίβολα συναντούν τους προβληματισμούς των θεωρητικών της μετάφρασης, ας υπογραμμίσουμε μια από τις ανεπάρκειές τους που οφείλεται σε αυτή την τάση που καταδείξαμε, το να λαμβάνεται το μέρος ως όλο. Αυτή η ανεπάρκεια είναι η ακόλουθη: οι συγγραφείς δε μας λένε ποτέ, όταν πρόκειται για προπαραδοχές, εάν αυτές οι προπαραδοχές είναι της γλώσσας (δηλαδή αν εντάσσονται στη σημασιολογία και στη σύνταξη της γλώσσας) ή εάν είναι της ομιλίας (δηλαδή αν εντάσσονται στην περίπτωση της εκφοράς και της λήψης του μηνύματος). Αυτή η διάκριση είναι πρωτεύουσας σημασίας για τον θεωρητικό — όπως και για τον λειτουργό — της μετάφρασης, ο οποίος έχει τη μεγαλύτερη ανάγκη να διακρίνει το «τι θέλουν να πουν» τα γλωσσικά σημαινόμενα από τις διαδοχικές συμβολές νοήματος με την εισαγωγή τους στα κείμενα. Είναι αδιαμφισβήτητο ότι αν αυτά τα έργα εντάσσονταν στα προηγούμενα κεκτημένα της σημασιολογίας και της γενικής γλωσσολογίας, αντί να γίνονται κατανοητές με αυτόνομο τρόπο, η συμβολή τους στο σύνολο της γλωσσολογικής θεωρίας θα μπορούσε να είναι πιο πλούσια.

Έχουμε εδώ ακόμα ένα παράδειγμα πεδίου όπου η μεταφραστική θεωρία και η σημασιολογική θεωρία θα μπορούσαν να συνεισφέρουν αμοιβαία. Γιατί είναι

προφανές ότι ο μεταφραστής που έρχεται αντιμέτωπος με τις «προπαραδοχές» ενός κειμένου δε θα τις διαχειριστεί με τον ίδιο τρόπο αν είναι της γλώσσας ή της ομιλίας. Θα μπορέσει έτσι, αν εγκύψει σε έννοιες αυτού του είδους, ελέγχοντας τη δυνατότητα εφαρμογής τους στη μετάφραση, να προσφέρει μια χρήσιμη συνεισφορά στη σημασιολογική θεωρία. Αν όμως επιχειρήσει μια υπερβολικά ριζική τομή ανάμεσα σε αυτό που θα αποκαλέσει — μαζί με την D. Seleskovitch — «σημασία στον λόγο» και «σημασία στη γλώσσα» θεωρώντας την καθεμία άσχετη με τις άλλες, σαν να ήταν αυτοί οι δύο τύποι «σημασίας» από άλλον πλανήτη, πώς θα μπορέσει να εξηγήσει ότι οι λέξεις μπορούν με κάποιον τρόπο να κατανοηθούν και να μεταφραστούν;

Καταληκτικά, μας φαίνεται απολύτως απατηλό να νομίζουμε ότι η γλωσσολογική θεωρία της γλώσσας — και κυρίως η σημασιολογία — μπορεί να εξελιχθεί ανεξάρτητα από τη μελέτη τού τρόπου με τον οποίο πραγματώνονται τα σημασιόμενα στη ζωντανή ομιλία, γιατί η γλώσσα δεν είναι μια οντότητα κλεισμένη στον εαυτό της, αλλά αντιθέτως μια πραγματικότητα που υφίσταται μόνο μέσω και με σκοπό την ομιλία. Αντιστρόφως, μας φαίνεται εξίσου απατηλό να νομίζουμε ότι η μελέτη της ομιλίας — συνεπώς και της μετάφρασης — μπορεί να υπάρξει χωρίς θεωρίες της γλώσσας ή, πιο συγκεκριμένα, χωρίς μια θεωρία που να αφορά τις σχέσεις που διατηρούν η γλώσσα και η ομιλία.

Όσο είναι περιγραφική — δηλαδή όσο διαπιστώνει απλώς τις διαδικασίες που συνδέονται μέσα στη μετάφραση — η μεταφραστική θεωρία μπορεί να υπάρξει χωρίς θεωρία της γλώσσας· αλλά από τη στιγμή που θέλει να γίνει *επεξηγηματική* — για παράδειγμα αν θέλει να αιτιολογήσει γιατί η μετάφραση με διακωδικοποίηση δεν καταλήγει πραγματικά σε μετάφραση — η μεταφραστική θεωρία είναι υποχρεωμένη να επικαλεστεί έννοιες που εμπίπτουν στη θεωρία της γλώσσας.

Πιστεύω, επομένως, από την πλευρά μου, ότι μεταφραστική θεωρία και γενική γλωσσολογία είναι καταδικασμένες να δουλεύουν και να εξελίσσονται μαζί, όχι μόνο επειδή η γλωσσολογία — ή καλύτερα ορισμένοι κλάδοι της γλωσσολογίας — προσφέρουν στη θεωρητικοποίηση της μετάφρασης έννοιες και εργαλεία ανάλυσης που είναι απολύτως απαραίτητα για την εξέταση ενός φαινομένου τόσο σύνθετου όσο η μετάφραση, αλλά και επειδή μια θεωρητικοποίηση της μετάφρασης με βάση την εμπειρία από την άσκηση της είναι κατάλληλη να εξελίξει, πέρα από την ίδια τη μεταφραστική θεωρία, όλες τις πτυχές τής γλωσσολογικής θεωρίας, συμπεριλαμβανομένης της γλωσσολογίας του λόγου.

3. Πρωτότυπο κείμενο

Théorie linguistique et théorie de la traduction

Je voudrais tout d'abord m'expliquer sur le titre donné à cet exposé. À un certain nombre de personnes, la distinction faite entre théorie linguistique et théorie de la traduction apparaîtra en effet sans objet, car pour elles la traduction fait partie intégrante de la linguistique et — ajouteraient-elles — c'est une des branches de la linguistique appliquée. Il leur paraîtrait donc plus normal de parler de « théories linguistiques appliquées à la traduction ». Pour d'autres, moins nombreuses, la théorie de la traduction n'a guère de rapports avec la linguistique, et elles seraient tentées de ne voir dans ce titre qu'une juxtaposition de deux domaines de préoccupation entièrement séparés. Enfin chacun peut observer par lui-même qu'il n'existe pas *une* théorie linguistique et une théorie de la traduction, mais une multiplicité de théories linguistiques et une multiplicité de théories de la traduction. En intitulant cet exposé «Théorie linguistique et théorie de la traduction», j'ai donc voulu marquer volontairement que, selon moi, la traduction n'est pas une annexe de la linguistique, mais qu'elle relève au contraire d'un cadre théorique spécifique. C'est un premier point sur lequel je devrai m'expliquer ici, et je le ferai dans une première partie.

Je m'empresse cependant d'ajouter que le fait de dire que la théorie linguistique et la théorie de la traduction ne se confondent pas, ou que l'une n'est pas l'application pure et simple de l'autre, n'implique évidemment pas que ce soit là deux disciplines distinctes, et que la théorie de la traduction n'ait rien à emprunter aux théories linguistiques, ni que les théories linguistiques ne puissent pas s'enrichir des apports de la recherche en traduction.

C'est au contraire l'inverse que je voudrais montrer. Théorie de la traduction et théorie linguistique sont en effet totalement imbriquées et solidaires l'une de l'autre, puisque l'objet de la linguistique est le langage et que la traduction est l'une des manifestations de langage parmi d'autres. Ce que je veux souligner ici et que j'essaierai de justifier dans ma deuxième partie, c'est que la théorie de la traduction n'a de chance de progresser, dans le cadre de théories plus vastes du langage, que si elle fait l'objet d'une recherche spécifique partant de ses propres préoccupations, et ne se contente pas de vouloir plaquer sur la traduction des modèles tout faits et qui n'ont pas été élaborés pour elle.

J'ajoute que non seulement c'est la seule façon pour la théorie de la traduction de progresser en mettant en accord les modèles théoriques et la pratique, mais aussi que la linguistique générale elle-même a tout à y gagner, car la traduction est un phénomène central dans le fonctionnement et l'étude de langage, et il y a fort à parier que lorsque ses mécanismes fondamentaux auront été explicités c'est l'ensemble de notre connaissance des mécanismes présidant au fonctionnement de la parole et à la structuration des langues qui aura fait un pas important.

La linguistique est une discipline qui se veut scientifique mais c'est une science qui manque singulièrement de procédures de vérifications expérimentales. Or, il n'est guère de discipline qui puisse se dire scientifique si elle ne procède pas par un mouvement d'aller-et-retour constant entre l'établissement de modèles théoriques et les vérifications expérimentales.

Dans le domaine du langage comme ailleurs, l'absence de procédures de vérification ouvre la porte à la théorisation gratuite. Parmi les champs de vérification expérimentale qui s'ouvrent aux modèles linguistiques, il n'en est peut-être que deux. L'un est la pathologie du langage — notamment l'étude des aphasies, et l'autre est la traduction. C'est pourquoi je place pour ma part les problèmes soulevés par la traduction au centre de toute théorie linguistique. J'y reviendrai après m'être penché tout d'abord sur les deux premiers points soulevés.

Je voudrais donc parler tout d'abord des raisons pour lesquelles la théorie de la traduction me semble devoir être élaborée de manière autonome par rapport à l'ensemble des théories linguistiques. Ces raisons sont de trois ordres différents mais complémentaires.

Premièrement, la traduction n'est pas un fait statistique, un fait « de structures », mais au contraire un fait dynamique. Les linguistes ont quelquefois été enclins à confondre la traduction avec la linguistique différentielle, discipline comparative qui s'intéresse aux faits de langue hors message pour approfondir notre connaissance des différents systèmes linguistiques qui peuvent se trouver en interférence soit à travers la traduction, soit pour toute autre raison. Or, parce qu'elle est un processus dynamique de recherche d'équivalences entre des messages, la traduction met en jeu non seulement des systèmes linguistiques mais aussi des processus psychologiques de compréhension et d'expression, ainsi que des processus de mobilisation de connaissances extralinguistiques qui ont été bien décrits par D. Seleskovitch et également par J. Delisle. Elle relève donc autant de la psychologie et de la psycholinguistique que de la linguistique. Elle met d'autre part en jeu des phénomènes de culture et de civilisation qui la font tomber, à travers la sociolinguistique, dans le champ de la sociologie.

En second lieu, la théorisation sur la traduction, comme toute théorisation sur une pratique, a tout intérêt à s'appuyer sur une expérience pratique ou du moins sur une observation de première main. Or tous les linguistes ne sont pas traducteurs et ne sont pas nécessairement conscients des caractères spécifiques de cette activité. Ce sont les praticiens de la traduction qui sont les plus aptes, sinon à résoudre, du moins à poser correctement les problèmes théoriques, et à les formuler dans des termes où des réponses peuvent leur être apportées. De ce point de vue, le souci tout récent de traducteurs professionnels de théoriser eux-mêmes leur art est un apport de toute première importance. Jusqu'à récemment, en effet, la théorisation sur la traduction était laissée aux seuls linguistes et psychologues, avec le résultat que la théorie se perdait assez souvent dans les sables de faux problèmes mal posés. Qu'on pense par exemple aux débats nébuleusement philosophiques qu'ont fait naître les théories de Whorf-Sapir, sur les « visions du monde » et dont la conclusion logique devait être inéluctablement que la traduction est impossible. Au lieu de s'interroger pour savoir sur quoi et comment la traduction opérait, on la déclarait impossible ou traîtresse en projetant sur elle le modèle théorique d'une sémantique structurale réductionniste qui assimilait catégories grammaticales et catégories conceptuelles. Whorf-Sapir et leurs disciples américains ou européens n'étaient pas de mauvais linguistes. Ils extrapolaient seulement d'un domaine de la linguistique sur un autre et prenaient la partie pour le tout, c'est-à-dire en l'occurrence les systèmes

linguistiques pour le sens et la comparaison de systèmes pour l'opération traduisante. Il est certain que la recherche théorique sur la traduction, menée par des praticiens de la traduction qui ne posent pas comme première question : *pourquoi* ? mais : *comment* ? est de nature à éviter grandement ce genre de problème.

La troisième raison tient aux conditions mêmes dans lesquelles la linguistique s'est développée et à la façon dont elle a ordonné sa propre problématique. Un reproche qui est souvent adressé à la linguistique par les traducteurs qui cherchent chez les linguistes des réponses aux questions qu'ils se posent concernant leur activité, est que la linguistique s'intéresse uniquement au fonctionnement et à la structure des *langues*, et non à la parole réelle. C'est un reproche qui n'est que partiellement justifié, ainsi que j'essaierai de le montrer tout à l'heure. Mais il est vrai, dans l'ensemble, que l'axe du développement de la linguistique des cinquante dernières années s'est situé beaucoup plus du côté des structures de la langue que du côté des mécanismes de la parole. L'un des défauts qu'on peut même reprocher à de nombreuses écoles linguistiques qu'elles soient d'inspiration saussurienne, en Europe, ou bloomfeldiennes, en Amérique du Nord — a été de vouloir couper la langue de la parole, c'est-à-dire de la réalité vivante du langage. Ce défaut a atteint son point culminant et de manière presque caricaturale avec la linguistique de Chomsky, mais il est plus ou moins imputable à toutes les écoles linguistiques jusqu'aux années 70. Certes les justifications épistémologiques ne manquent pas pour appuyer ce choix de l'étude prioritaire des structures linguistiques au détriment de l'étude de la parole. Il serait naïf de croire, par exemple, que Saussure ignorait que la parole était aussi importante à l'étude globale du langage que la langue. Saussure annonce très clairement que la linguistique comporte deux branches complémentaires : la linguistique de la langue et la linguistique de la parole. Si les successeurs de Saussure et de Bloomfield ont choisi de développer en priorité l'étude de la langue, c'est-à-dire des structures sous-jacentes à l'exercice de la parole et à la communication par le langage, c'est qu'ils étaient conscients de ce que seule celle-ci constituait un terrain solide pour faire progresser la connaissance scientifique du langage en introduisant un ordre dans ce qui autrement resterait une globalité inanalysable. On ne peut que constater après coup que leur choix était juste. Sans la décision épistémologique prise par les « pères fondateurs » de la linguistique de s'attaquer tout d'abord à la mise à jour des structures et à l'élucidation des rapports existant entre ces structures et le contenu de la parole, notre connaissance du langage serait aussi confuse et aussi chaotique qu'il y a un siècle. Bien qu'il existe encore de très nombreuses doctrines linguistiques différentes, on peut dire que la linguistique s'est fondée à ce jour (*sur* ?) un corps de méthodes et de connaissances faisant l'objet d'un large consensus, ce qui est la garantie de leur scientificité. À partir de ce noyau dur, elle est donc en mesure d'aborder avec rigueur l'étude des rapports entre la langue et la parole.

Il reste que, pendant un demi-siècle, la linguistique de la parole est restée très en arrière de la linguistique de la langue. Or, c'est surtout dans une théorie de la parole que la théorie de la traduction aurait besoin de puiser. La traduction, en effet, tout le monde commence à en convenir, chez les linguistes comme chez les traducteurs, est une opération linguistique portant

sur des *contenus de sens* propres à des messages particuliers et non une recherche d'équivalences entre des unités appartenant à deux langues en tant que telles. C'est donc, en termes saussuriens, un acte de parole. Le développement encore insuffisant de l'étude de la parole chez les linguistes doit amener — et amène effectivement — les théoriciens de la traduction à élaborer eux-mêmes, à partir de l'étude de la traduction, des modèles de fonctionnement de la parole. C'est en effet dans leur domaine d'application que le besoin s'en fait sentir de la manière la plus urgente. Il est certain aussi que la traduction est un terrain privilégié pour l'élaboration de modèles explicatifs en ce domaine et que l'ensemble de la linguistique bénéficie des apports de recherches comme celles effectuées par D. Seleskovitch et son école sur les mécanismes de la compréhension et de la reformulation dans l'interprétation consécutive et simultanée, car l'opération traduisante met en lumière des phénomènes qui, sans ce révélateur, resteraient enfermés dans la « boîte noire » du psychisme humain.

L'intérêt des linguistes pour la traduction est relativement récent. Il serait cependant très injuste de tenir pour négligeables les contributions faites par des linguistes à la théorie de la traduction dès les années 60. On ne citera ici que les plus importantes qui sont la « Stylistique comparée du français et de l'anglais » de Vinay et Darbelnet et « Toward a Science of Translating » d'E. Nida, deux ouvrages qui ouvraient, chacun à sa façon, les voies nouvelles dans lesquelles la théorie de la traduction allait s'engager. E. Nida, pour la première fois, tentait de construire une théorie de la traduction en s'appuyant sur des instruments d'analyse rigoureux issus à la fois des différentes théories linguistiques de la langue et de sciences voisines comme la théorie de l'information, c'est-à-dire en tentant de jeter le pont entre la langue et la parole. Quant à l'ouvrage de Vinay et Darbelnet, il constituait une étape considérable dans le développement d'une linguistique orientée vers la traduction. Cela est si vrai que, du moins chez les francophones, toutes les études sur la traduction qui se sont développées récemment se sont élaborées, soit en complément de cette méthode d'approche, soit en réaction contre elle, preuve qu'elle avait touché quelque chose d'essentiel dans les fondements de l'opération traduisante. Son mérite essentiel était d'avoir dégagé la notion même de traduction de ses connotations de transposition servile de mots d'une langue en mots d'une autre langue et d'avoir montré à l'aide d'une multitude d'exemples et d'un corps systématique de procédures de passage d'une langue à l'autre, que la traduction pouvait à la fois être fidèle au sens et ne pas massacrer la langue d'arrivée en y injectant des calques approximatifs de la langue de départ. De ce point de vue, la stylistique comparée était en même temps un ensemble cohérent et structuré de techniques de traduction, et un manifeste en faveur d'une traduction de qualité contre le médiocre transcodage qui souvent en tient lieu et qui est une offense aux langues aussi bien qu'aux informations véhiculées par la traduction. De ce point de vue, les mérites de ce livre restent intacts. Sa faiblesse, du point de vue de l'évolution ultérieure de la pensée sur la traduction, tient à ce que — bien qu'il ait à de nombreux égards devancé la pensée linguistique de son époque — il reste encore très prisonnier de la linguistique de la langue, et traite de la traduction comme d'une opération se situant uniquement au niveau du syntagme, sans marquer suffisamment le fait que la traduction d'un terme ou d'une structure nécessite le passage par une phase d'analyse qui ne tient pas à la

comparaison des structures lexicales et grammaticales de deux langues en présence. Les notions de message et de sens en situation n'en sont certes pas absentes, mais elles restent à l'arrière-plan, comme en filigrane, les auteurs n'ayant pas en tête de démontrer les mécanismes de l'opération traduisante, mais de montrer comment il est possible — entre deux langues comme le français et l'anglais — de trouver des équivalents en contexte à toutes les structures (lexicales, grammaticales ou stylistiques) en évitant les contaminations de la littéralité.

Le fait que des recherches ultérieures — comme c'est le cas notamment pour les miennes — aient déplacé le centre de gravité en direction des équivalences de mots en situation — c'est-à-dire dans les textes — n'empêche pas les considérations différentielles de la S.C. d'être toujours valables au niveau où elles se placent et intégrables à une théorie globale de la traduction.

A cet égard, il est à noter que les lignes de développement de la recherche linguistique et de la recherche en traduction vont plus souvent suivre des cours parallèles que s'opposer. Cela était vrai lorsque régnait la linguistique structurale ou fonctionnelle, et où la réflexion sur la traduction était essentiellement différentielle au niveau des structures linguistiques, et insistait — je pense notamment aux travaux de Mounin — sur l'intraduisibilité, c'est-à-dire sur l'intransposabilité des structures. Cela est encore vrai aujourd'hui, puisqu'on constate que des théories de la traduction fondées sur l'analyse du discours et sur le sens en situation — comme celle de D. Seleskovitch — sont contemporaines de l'importance prise dans la linguistique (et indépendamment de la traduction) par des courants de pensée comme la « pragmatique », ou la « speech act theory » de Austin et Searle, qui insistent, au contraire des écoles précédentes, sur tous les éléments extérieurs à la systématique de la langue.

À cet égard, il n'est pas sans intérêt de constater que l'avancée la plus audacieuse dans cette direction n'est pas venue de la linguistique, mais de D. Seleskovitch, partant d'une théorie qu'elle veut volontiers polémique vis-à-vis de la linguistique, prouve que la recherche sur la traduction peut progresser à partir de n'importe quel aspect de cette activité, et qu'il ne faut pas que les chercheurs en traduction attendent des modèles linguistiques adéquats pour élaborer des modèles théoriques de la traduction.

Il serait cependant dommage qu'à une linguistique uniquement centrée sur la langue succèdent des études uniquement centrées sur la parole, qu'après le règne presque exclusif du signifié s'instaure le règne exclusif du « sens ». On tomberait alors dans un excès inverse mais tout aussi injustifié. Car, qu'on le veuille ou non, dans la parole normale comme dans la traduction, le sens — si transcendant soit-il aux composantes linguistiques — est toujours formalisé et véhiculé par des signes linguistiques. Il n'y a, par exemple, pas de texte traduit qui ne parte d'un sens émis dans une langue, et qui n'aboutisse à un texte émis dans une autre langue. De même, tout fait de langage est le résultat d'une dialectique entre une forme linguistique et un contenu de sens. Le nier serait penser que je pourrais aujourd'hui m'exprimer en japonais sans jamais l'avoir appris, pourvu que j'aie quelque chose d'intéressant à dire.

Mais les convergences et les complémentarités entre toutes ces approches sont tout à fait remarquables, et on peut dire qu'on est aujourd'hui bien plus prêt qu'on ne l'a jamais été d'une véritable *théorie de la traduction*.

Dire que la traduction est un fait de parole et recentrer son étude autour de l'étude de la compréhension et de l'expression des sens par-delà des mots — comme je l'ai fait moi-même dans mon travail sur les fondements socio-linguistiques de la traduction — ce n'est donc pas rejeter comme inutile la contribution de la linguistique de la langue. C'est redonner à chacune sa juste place. De même qu'il n'y a pas de langue sans parole, il n'y a pas de parole sans langue. Vouloir tout ramener à l'une sans tenir compte de l'autre, c'est à notre avis vouloir faire une tapisserie en utilisant seulement la trame ou seulement la chaîne. Le fait qu'une opération de traduction porte sur du sens c'est-à-dire sur le contenu d'un message n'empêche pas que ce sens soit appréhendé à travers des signifiés et que ce soit à nouveau des signifiés qui réexprimeront ce sens dans la langue de la traduction. Ces signifiés nous renvoient donc inéluctablement au système linguistique.

Il est certes intéressant de constater que les différentes études théoriques sur la traduction qui se sont faites jour ces dernières années, venant de la linguistique — comme celles de Nida ou la mienne, par exemple — et celles venant de la « traductologie », — comme celle de D. Seleskovitch — convergent sur un nombre important de points fondamentaux qu'on peut formuler schématiquement de la façon suivante :

- La traduction recherche non des équivalences entre des signes linguistiques en tant que tels, mais entre des signes linguistiques en situation.
- Cette recherche d'équivalences suppose que les différents composants de l'énoncé traduit soient référés non seulement au contexte immédiat, mais à l'ensemble des connaissances extra-linguistiques qui conditionnent l'énonciation et la compréhension du message. (C'est ce que D. Seleskovitch appelle les « compléments cognitifs » et ce que j'appelle pour ma part « les paramètres situationnels du message »).

Il est à noter que ces notions étaient déjà présentes dans des théories linguistiques de la traduction comme celle de Vinay et Darbelnet ou celle de Nida première manière, mais seulement en arrière-plan, comme un ensemble d'intuitions non explicitées et non théorisées. Leur mise à jour et leur intégration à un corps de doctrine organisé manifeste en même temps une avancée dans le domaine de la linguistique théorique et une avancée importante dans la prise de conscience de la spécificité de la traduction, spécificité trop souvent niée ou ignorée par tous ceux qui croient que la traduction repose sur un simple transcodage des signes composant les énoncés.

Si la traduction ne peut pas opérer selon ce principe simpliste c'est que les langues sont des réalités beaucoup plus complexes aussi que ne le croient la majorité des gens. Et la linguistique se doit d'expliquer *pourquoi* la transposition pure et simple des mots n'aboutit pas à une traduction digne de ce nom.

C'est dire que l'avenir semble appartenir — pour la théorie de la traduction comme pour la linguistique générale — à des recherches qui tiendraient les deux bouts de la chaîne, c'est-à-dire aussi bien l'étude du système linguistique (et des systèmes linguistiques en interférence), que l'étude de leur actualisation dans la parole. Car, répétons-le, il n'y a pas de parole sans système linguistique, et pas de système linguistique sans parole. La constitution et le fonctionnement de la parole sont incompréhensibles sans la référence à la nature du système.

Hélas ! l'étude du langage, comme tous les domaines où la théorisation tient plus de place que la vérification expérimentale, est soumise à des phénomènes de mode et à des fluctuations qui la font progresser en zig-zag, en jetant souvent par-dessus les moulins les acquis des écoles précédentes. Il n'est donc pas rare d'y voir prendre la partie pour le tout, en changeant périodiquement le centre d'intérêt, décrété, pour les besoins de la cause, être le centre autour duquel s'organise la totalité de la théorie linguistique. C'est ainsi qu'après la vogue exclusive de la structure paradigmatique, on a assisté à la vogue exclusive de l'ambiguïté syntaxique et de la transformation, avant d'assister maintenant à la vogue montante de la « présupposition », selon laquelle tout s'expliquerait dans le langage par les différents présupposés inscrits dans chaque forme linguistique. S'il n'est pas niable que ces différents apports théoriques contribuent de manière intéressante au progrès de la connaissance du langage, on peut contester leur prétention à être chacune « une » théorie du langage qui en remplace ou en supprime d'autres. Il n'est pas douteux, au contraire, que toutes doivent pouvoir s'intégrer à une théorie plus vaste dont elles constitueraient un élément pour pouvoir prétendre au statut de modèles théoriques explicatifs. Faute de quoi, elles restent seulement un ensemble d'observations coordonnées sur la base d'une certaine hypothèse théorique.

Puisque nous parlons ici des théories linguistiques dérivées des travaux d'Austin, théories qui rejoignent incontestablement les préoccupations des théoriciens de la traduction, soulignons une de leurs insuffisances qui tient à cette tendance que nous dénonçons, de prendre la partie pour le tout. Cette insuffisance est la suivante : les auteurs ne nous disent jamais, quand il est question de *présupposés*, si ces présupposés sont *de langue* (c'est-à-dire inscrits dans la sémantique et la syntaxe de la langue) ou s'ils sont *de parole* (c'est-à-dire inscrits dans la situation d'émission et de réception des messages.) Or, cette distinction est de toute première importance pour le théoricien — comme pour le praticien — de la traduction, qui a le plus grand besoin de distinguer entre le vouloir-dire des signifiés linguistiques et les apports de sens consécutifs à leur insertion dans des textes. Il est indéniable que si ces travaux s'inscrivaient dans les acquis préalables de la sémantique et de la linguistique générale, au lieu de se concevoir de manière autonome, leur apport pour l'ensemble de la théorie linguistique pourrait être plus riche.

C'est là aussi un exemple de domaine où la théorie de la traduction et la théorie sémantique pourraient s'apporter une contribution mutuelle. Car il est évident que le traducteur confronté avec les « présupposés » d'un texte ne les traitera pas de la même façon selon qu'ils sont de langue ou de parole. Il pourra donc apporter, s'il se penche sur des notions de ce genre, en testant leur applicabilité à la traduction, une utile contribution à la théorie sémantique. Mais s'il opère une coupure trop radicale entre ce qu'il appellera — avec D. Seleskovitch — la « signification en discours », et la « signification en langue » supposant l'une sans rapport avec les autres, comme si ces deux types de « signification » habitaient deux planètes différentes, comment pourra-t-il expliquer que les mots puissent être de quelque façon compris et traduits ?

En conclusion, il nous paraît tout à fait illusoire de penser, soit que la théorie linguistique de la langue — et notamment la sémantique — puisse progresser indépendamment de l'étude de la façon dont les signifiés s'actualisent dans la parole vivante, car la langue n'est pas une entité close sur elle-même mais au contraire une réalité qui n'existe que par et pour la parole. Inversement il nous

paraît tout aussi illusoire de penser que l'étude de la parole — et, en conséquence, celle de la traduction — puisse se passer de théories de la langue, ou plus précisément d'une théorie concernant les rapports qu'entretiennent la langue et la parole.

Tant qu'elle est descriptive — c'est-à-dire tant qu'elle prend acte simplement des opérations qui s'enchaînent dans la traduction — la théorie de la traduction peut se passer d'une théorie de la langue ; mais dès qu'elle veut devenir *explicative* — par exemple si elle veut justifier pourquoi la traduction par transcodage n'aboutit pas vraiment à une traduction — la théorie de la traduction est obligée de faire appel à des concepts qui relèvent de la théorie de la langue.

Je crois donc, pour ma part, que théorie de la traduction et linguistique générale sont condamnées à travailler et à progresser ensemble, non seulement parce que la linguistique — ou plutôt, certaines branches de la linguistique — apportent à la théorisation de la traduction des concepts et des instruments d'analyses qui sont indispensables à l'examen d'un phénomène aussi complexe que la traduction, mais aussi parce qu'une théorisation de la traduction à partir d'une expérience de sa pratique est de nature à faire progresser, par-delà la théorie de la traduction elle-même, tous les aspects de la théorie linguistique, y compris la linguistique de la langue.

4. Σχολιασμός

4.1 Εισαγωγή

Η διαδικασία της μετάφρασης ενός κειμένου μάς δίνει την ευκαιρία, εκτός από το να φέρουμε σε επαφή δύο διαφορετικούς κόσμους, να αναλογιστούμε κι εμείς οι ίδιοι, οι λειτουργοί της, τι είναι αυτό που κάθε φορά μας θέτει εμπόδια, αλλά και με ποιες μεθόδους και στρατηγικές θα τα ξεπεράσουμε, ώστε να έχουμε το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Έτσι, η παρούσα περίπτωση δεν είναι παρά μια ευκαιρία να παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα της διαδικασίας σκέψης και πράξης μας πάνω στο συγκεκριμένο κείμενο με αφορμή τη μετάφρασή του· ποιες ήταν οι ιδιαιτερότητές του και, κατ' επέκταση, τα προβλήματά του, και σε ποιες λύσεις ανατρέξαμε.

Το πρώτο βήμα αυτής της διαδικασίας είναι η ανάλυση του κειμένου, με σκοπό την κατανόησή του. Κι αυτό, γιατί σύμφωνα με τον Wills (1982:58) «κατά τη μεταφραστική διεργασία πρέπει να έχει γίνει πλήρως κατανοητό το περιεχόμενο και το ύφος του πρωτοτύπου για να μπορεί το μετάφρασμα “να αποτελεί το εγγύτερο αυτού ισοδύναμο”» (στο Τσίγκου, 2011:27). Ακολουθούν τα μεταφραστικά προβλήματα που θέτει το κείμενο σε γλωσσικό επίπεδο, μαζί με τις λύσεις που αναζητήθηκαν. Δεδομένου ότι το κείμενό μας αναφέρεται στα πεδία της γλωσσολογίας και της μεταφρασεολογίας, είχε να μας προσφέρει πολύτιμες πληροφορίες όχι μόνο για τη γλωσσική ανάλυσή του, αλλά και για την πραγματολογική, ώστε να το εντάξουμε σε ένα γενικότερο περικείμενο.

4.2. Το κείμενο-πηγή

Σύμφωνα με τη Reiss, το κείμενο (αφετηρίας) είναι ένα από τα «επτά σημεία, των οποίων η ανάλυση μπορεί να εξηγήσει και να κάνει κατανοητό τον προβληματισμό της μετάφρασης και τις μεταβλητές συνθήκες για τη λύση των προβλημάτων που ανακύπτουν» (Ε. Καραμούντζου et al., 2001:84, 86). Ξεκινώντας, το κείμενό μας κατατάσσεται στο είδος των δοκιμίων. Ο συγγραφέας παραθέτει και αναλύει διεξοδικά τις γνώσεις και τις απόψεις του, με λογική συνέπεια, και εστιάζει στο περιεχόμενο. Για να γίνουμε πιο συγκεκριμένοι, θα ανατρέξουμε στις παραμέτρους της λειτουργικής ποικιλίας των Halliday και Hasan (πεδίο-τρόπος-τόνος) (Αρχάκης & Κονδύλη, 2011:94), ανάγοντας το κείμενό μας στην επικοινωνιακή του περίπτωση: πρόκειται για μια επιστημονική δημοσίευση σε περιοδικό ενός ειδικού της μεταφρασεολογίας με σκοπό να εκφράσει τις απόψεις του για ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα που εμπίπτει στον κλάδο του (πεδίο). Το ύφος είναι τυπικό και υπάρχει απόσταση στη σχέση συγγραφέα-αναγνωστών (τρόπος). Το μέσο είναι ο γραπτός λόγος και η γλώσσα είναι αυτή που συγκροτεί την εμπειρία (συγκροτησιακός ρόλος της γλώσσας) (τρόπος) (Eggins, 1994:53-54, στο Αρχάκης & Κονδύλη, 2011:94).

Όσον αφορά την ημερομηνία δημοσίευσής του στο περιοδικό (1981), παρατηρούμε ότι ανήκει σε μια σημαντική εποχή, όπου το ενδιαφέρον και η συστηματικότερη ενασχόληση με τη μεταφρασεολογία είχε ήδη ξεκινήσει και συνέχιζε να διαμορφώνεται. Ήδη από τη δεκαετία του 1960, ο Nida παρουσίασε τη μεταφραστική θεωρία του, δανειζόμενος θεωρητικές έννοιες και όρους από τη σημασιολογία και την πραγματολογία καθώς και από τον Chomsky (Munday, 2004:73), ενώ το 1988, λίγο μετά τη δημοσίευση του άρθρου τού Pergnier, δημοσιεύτηκε η επιστημονική ανακοίνωση του Holmes η οποία «περιείχε τα σπέρματα

για την ανάπτυξη του πεδίου της μεταφρασεολογίας ως διακριτού επιστημονικού κλάδου» (ό.π., 2004:32).

4.3. Μεταφραστικά προβλήματα

Ξεκινώντας, ένα μεγάλο κεφάλαιο της μεταφραστικής διαδικασίας έχει να κάνει με το γλωσσικό επίπεδο και τον προβληματισμό για το πώς θα αποδώσουμε τις λέξεις, τις φράσεις και τη δομή του ΚΠ (κείμενο-πηγή) στη γλώσσα του ΚΣ (κείμενο-στόχος). Οι δυσκολίες εντοπίζονται τόσο στο λεξιλόγιο όσο και στη γραμματική-σύνταξη. Αξίζει να αναφερθεί σε αυτό το σημείο ότι για αυτές τις δυσκολίες συμβουλευτήκαμε μονόγλωσσα – ελληνικά και γαλλικά – και δίγλωσσα λεξικά, έντυπα και ηλεκτρονικά, για να εξακριβώσουμε τις σημασίες των εκάστοτε λέξεων και φράσεων, ώστε να αναδιατυπώσουμε με σαφήνεια στη ΓΣ (γλώσσα-στόχος) το επιθυμητό νόημα. Επιπροσθέτως, αξιοσημείωτη είναι και η διαχείριση του ιδιαίτερου ύφους του ΚΠ, η οποία επηρεάζει καθοριστικά την τελική εικόνα του μεταφράσματος.

- Ορολογία

Όντας ένα κείμενο γραμμένο από έναν ειδικό ενός κλάδου και απευθυνόμενο σε κοινό που έχει επαφή με αυτόν τον κλάδο, είναι αναμενόμενο να περιέχει όρους σχετικούς με αυτόν. Η ορολογία του άρθρου μας προέρχεται κυρίως από τη γλωσσολογία, αλλά και από τη μεταφρασεολογία, ενώ δεν είναι ιδιαίτερα δυσνόητη. Έχουμε, για παράδειγμα, τους γλωσσολογικούς όρους «*linguistique générale*» και «*linguistique appliquée*». Έχοντας βασικές γνώσεις γλωσσολογίας, καταλαβαίνουμε ότι αντιστοιχούν στους ελληνικούς όρους «γενική γλωσσολογία» και «εφαρμοσμένη γλωσσολογία». Στο ίδιο μήκος κύματος, έχουμε όρους όπως «*système linguistique*», «*syntagme*», «*sémantique structurale*», «*énoncé*». Οι όροι αυτοί ανήκουν στη γλωσσολογία, παρόλα αυτά είναι εμφανές ότι τους έχει δανειστεί και η μετάφραση. Έτσι, επιβεβαιώνονται οι προβλέψεις του Mounin (1976:112, στο Τσίγκου, 2011:17-18) «για το μέγεθος της συμβολής της γλωσσολογίας στη μετάφραση», ένα από τα επιχειρήματα του οποίου ήταν ότι «παρά κάποιες μικρές διαφορές, η μετάφραση θα δανειζόταν έτοιμη την ορολογία της από τη γλωσσολογία». Για τη μετάφρασή τους ανατρέξαμε στο γαλλο-ελληνικό λεξικό Πατάκη, όπου διαπιστώσαμε ότι σε πολλές από αυτές υπάρχει σημασία με τον προσδιορισμό «LING» (*Linguistique*), με άλλα λόγια πρόκειται για πολύσημες λέξεις, με μία από τις σημασίες τους να προέρχεται από τη γλωσσολογία. Επομένως το λεξικό μάς κατευθύνει ως προς το ποια απόδοση χρειαζόμαστε. Για παράδειγμα, η πρώτη σημασία του «*énoncé*» είναι «φραστική διατύπωση», όμως η τρίτη είναι αυτή που σχετίζεται με τη γλωσσολογική θεωρία και είναι «εκφώνημα».

Ένα σημαντικό ορολογικό τρίπτυχο που συναντάμε στη συνέχεια είναι το «*langue-langage-parole*». Πρόκειται για όρους που ανέλυσε και συσχέτισε ο Ferdinand de Saussure στο έργο του *Cours de linguistique générale* (1916), όπου διαβάζουμε ότι ο όρος «*langage*» είναι η ικανότητα να μιλάμε, την οποία διαθέτουμε εκ φύσεως, «*langue*» είναι ταυτόχρονα το κοινωνικό παράγωγο αυτής της ικανότητας και ένα σύνολο απαραίτητων συμβάσεων που υιοθετεί η κοινωνία με σκοπό την άσκηση αυτής της ικανότητας από το κάθε άτομο, ενώ «*parole*» είναι η «εκτέλεση», που είναι πάντα ατομική και το άτομο είναι πάντα αυτό που την ελέγχει. Με βάση αυτή τη διάκριση, αντιλαμβανόμαστε ότι ο πρώτος όρος αντιστοιχεί στον «λόγο» («η δυνατότητα, η

ικανότητα του ανθρώπου να μιλάει και να διατυπώνει τη σκέψη του», σύμφωνα με το λεξικό της κοινής νεοελληνικής του ΙΝΣ), ο δεύτερος στη «γλώσσα» («σύστημα επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων, που χρησιμοποιεί τους φθόγγους για τη μετάδοση σκέψεων, γνώσεων, πληροφοριών, επιθυμιών και συναισθημάτων») και ο τρίτος στην «ομιλία» («μιλία», «η χρήση της παραπάνω ικανότητας ως μέσου έκφρασης»). Πιο συγκεκριμένα, η σχέση που τους διέπει στη γλωσσολογία είναι «γλώσσα = λόγος + ομιλία». Γενικότερα, αυτό που παρατηρήσαμε κατά τη μετάφραση της ορολογίας είναι πως σημαντικό ρόλο παίζει η θεωρία που έχει αναπτυχθεί και καταγραφεί για κάθε όρο σε κάθε γλώσσα και όχι μόνο η εύρεσή του στο δίγλωσσο λεξικό.

Στην πορεία της μεταφραστικής διαδικασίας υπήρχαν, ωστόσο, και όροι δυσμετάφραστοι, ακριβώς λόγω της δυσκολίας στην αντιστοίχιση του ορισμού του όρου στις δύο γλώσσες. Το πιο αξιοσημείωτο παράδειγμα που συναντήσαμε ήταν ο όρος «linguistique différentielle». Ενώ στα γαλλικά η βιβλιογραφία ήταν επαρκής για να κατανοήσουμε τον όρο, ο οποίος μάλιστα οριζόταν στο ίδιο το προς μετάφραση κείμενό μας, η διαδικασία εντοπισμού του αντίστοιχου όρου στα ελληνικά ήταν χρονοβόρα. Το «κλειδί» δόθηκε από ένα άλλο άρθρο σχετικό με τη γλωσσολογία, με τίτλο «La linguistique contrastive et les interférences», του Francis Debyser (1970), όπου ήδη από την πρώτη παράγραφο, για τον όρο *linguistique contrastive* υπάρχει υποσημείωση σύμφωνα με την οποία «ενίστε αποκαλείται “*différentielle*”». Με βάση αυτό, αποδείχθηκε πολύ πιο εύκολο να εντοπίσουμε την ελληνική μετάφραση, καθώς η «*linguistique contrastive*» είναι γνωστή ως «αντιπαραβολική γλωσσολογία». Στη συνέχεια, επιβεβαιώσαμε την αντιστοιχία αυτή, μέσω του ιστοτόπου *translatum*, όπου σε ένα ελληνικό γλωσσάρι μεταφραστικών όρων, η «αντιπαραβολική γλωσσολογία» αποδίδεται στα γαλλικά ως «*linguistique différentielle*».

- Επίπεδο λέξης

Όσο εύκολη κι αν φαίνεται η μετάφραση μίας μόνο «καθημερινής» λέξης, που δεν αποτελεί όρο, τα πράγματα συνήθως δεν είναι τόσο απλά. Αντιμετωπίσαμε περιπτώσεις συνωνύμων και πολυσήμων όπου, επιλέγοντας μεταξύ περισσότερων λέξεων, προσπαθήσαμε να αποδώσουμε με ακρίβεια τη σημασία. Ένας πρώτος όρος που μας δυσκολεύει στην κατηγορία των πολυσήμων, και που είναι κρίσιμος για το κείμενό μας, είναι το επίθετο «*linguistique*», που στο κείμενό μας αναφέρεται τόσο στη γλώσσα όσο και στη γλωσσολογία. Το λεξικό Larousse επιβεβαιώνει τις δύο σημασίες, κι έτσι στην πρώτη περίπτωση μεταφράζουμε «γλωσσικά συστήματα» (*systèmes linguistiques*), ενώ στη δεύτερη «γλωσσολογική θεωρία» (*théorie linguistique*). Η συγκεκριμένη λέξη, όμως, έχει μια επιπλέον ιδιαιτερότητα. Στα γαλλικά αποτελεί και ουσιαστικό, επομένως πρέπει να εντοπιστεί και να μεταφραστεί ως «γλωσσολογία» (π.χ. *annexe de la linguistique*= παράρτημα της γλωσσολογίας). Εδώ πρόκειται για περίπτωση ομωνυμίας. Στην κατηγορία των συνωνύμων, έχουμε διάφορες ομάδες λέξεων των οποίων οι σημασίες είναι παραπλήσιες. Σε αυτή την περίπτωση, είναι αναγκαίο να αποδώσουμε την καθεμία με την περισσότερη δυνατή ακρίβεια, όχι μόνο για να διακρίνουμε την κάθε έννοια από την άλλη, αλλά και για να μπορέσουμε να διατηρήσουμε τη συνοχή στο μετάφρασμά μας. Με άλλα λόγια η κάθε λέξη πρέπει να

έχει τη δική της απόδοση και έτσι να εμφανίζεται πάντα στο μετάφρασμα, ώστε να μη δημιουργείται σύγχυση. Για παράδειγμα, έχουμε τις λέξεις *exposé*, *ouvrage*, *travail* (και *travaux*). Όλες μπορούν να αναφέρονται σε ένα γραπτό κείμενο, αλλά μπορούμε να δούμε κάποιες διαφοροποιήσεις. Την πρώτη λέξη τη χρησιμοποιεί ο συγγραφέας για να αναφερθεί στο άρθρο του το οποίο έχουμε μπροστά μας. Το γαλλο-ελληνικό λεξικό Πατάκη μάς δίνει τις αποδόσεις «εργασία» και «έκθεση». Επειδή η δεύτερη παραπέμπει εύκολα τον Έλληνα αναγνώστη σε περικείμενο διαφορετικό από το παρόν, π.χ. σχολική έκθεση, έκθεση αναφοράς κτλ., θεωρούμε ότι αρμόζει περισσότερο η πρώτη, που παραπέμπει σε ακαδημαϊκό περικείμενο. Ως «εργασία», αλλά και ως «πόνημα», αποδίδεται και η λέξη *travail*, η οποία εντοπίζεται μία φορά στο άρθρο, όπου ο συγγραφέας αναφέρεται σε ένα συγκεκριμένο προγενέστερο έργο του. Εδώ προτιμήσαμε τη λέξη «πόνημα», η οποία ταιριάζει στην περίπτωση για να γίνει διάκριση μεταξύ των δύο λέξεων. Η ίδια λέξη εμφανίζεται αρκετές φορές και στον πληθυντικό, κι έτσι η σημασία της διαφοροποιείται. Σύμφωνα με το λεξικό, η λέξη «*travaux*» μπορεί να αποδοθεί ως «εργασίες», «έργα» και «μελέτες». Στο κείμενό μας, έχουμε τα εξής χωρία : «*je pense notamment aux travaux de Mounin*» και «*théories linguistiques dérivées des travaux d'Austin*». Αυτό που αντιλαμβανόμαστε, είναι ότι γίνεται αναφορά στο συνολικό συγγραφικό έργο των εν λόγω θεωρητικών, επομένως μπορούμε να το αποδώσουμε ως «έργο». Ωστόσο, «έργο» είναι η πρωταρχική και ακριβής σημασία τη λέξης «*ouvrage*», η οποία χρησιμοποιείται για να γίνει αναφορά σε δύο συγκεκριμένα βιβλία, των Vinay και Darbelnet, και Nida, οπότε η λέξη δεν έχει την έννοια της συνολικής εργογραφίας. Θα μπορούσαμε, για παράδειγμα, να το μεταφράσουμε ως «βιβλίο», ωστόσο αυτοσκοπός μας δεν είναι να αποδώσουμε την κάθε λέξη με μία διαφορετική, αλλά να αποδώσουμε με ακρίβεια το νόημα. Συνεπώς κρατήσαμε τη λέξη «έργο», τόσο για το «*travaux*» όσο και για το «*ouvrage*», αφού από τα συμφραζόμενα γίνεται αντιληπτή η διαφορά μεταξύ των εννοιών.

Στη συνέχεια, έχουμε περιπτώσεις όπου η μετάφραση καθίσταται δυνατή μέσω της χρήσης τεχνικών, όπως αυτές που συναντούμε στη θεωρία των Vinay και Darbelnet. Πιο αναλυτικά, βλέπουμε να εμφανίζεται συχνά η τεχνική του εκτύπου, η οποία ανήκει στις στρατηγικές άμεσης μετάφρασης και αφορά ένα ιδιαίτερο είδος δανείου, το οποίο συνίσταται στην κατά λέξη μετάφραση της έκφρασης ή της δομής της ΓΠ (γλώσσα-πηγή) (Munday, 2004:101). Την εφαρμόσαμε σε λέξεις όπως «*théorisation*». Αν και μια αρχική σκέψη ήταν η απόδοση ως «ανάπτυξη θεωριών», κρίναμε πως η «θεωρητικοποίηση» εξυπηρετεί εξίσου καλά το νόημα και την κατανόηση αλλά και συμβάλλει στην οικονομία της γλώσσας. Γίνεται, λοιπόν, φανερό πως πρόκειται για έκτυπο. Στο ίδιο επίπεδο κινηθήκαμε και με τη λέξη «*épistémologiques*», την οποία μεταφράσαμε «επιστημολογικές».

- Επίπεδο φράσης

Οι δυσκολίες πολλαπλασιάζονται όταν έχουμε να κάνουμε με συνδυασμούς λέξεων, και δη με ρηματικές φράσεις. Σύμφωνα με τον Γούτσο (2012), ένα ρήμα μπορεί να συνδέεται με ένα αντικείμενο και, μεταξύ άλλων, να παγιώνεται σε έναν ιδιωτισμό, με αποτέλεσμα την απολεξικοποίηση των στοιχείων που τον αποτελούν (σελ. 161). Τα σχήματα λόγου, εν ολίγοις, όπως οι μεταφορές και οι παρομοιώσεις είναι

συχνά στο κείμενό μας και είναι μια κατηγορία που θέτει σε λειτουργία την πιο δημιουργική πλευρά του μεταφραστή. Μία παρομοίωση που μας δυσκόλεψε ως προς την κατηγοριοποίησή της είναι η εξής: «c'est vouloir faire une tapisserie en utilisant seulement la trame ou seulement la chaîne». Μετά από σκέψη, αποφασίσαμε να την αποδώσουμε ως «σαν να θέλουμε να πλέξουμε χρησιμοποιώντας μόνο μία βελόνα». Τα περικείμενο είναι παρόμοιο, όμως οι λέξεις του πρωτοτύπου (και δη οι «trame» και «chaîne» δε θα μπορούσαν να μεταφραστούν επακριβώς και να δίνουν μια κατανοητή εικόνα. Έτσι, αντ' αυτών επελέγησαν άλλες, που είναι πιο κοινές στην ελληνική πραγματικότητα. Εν τέλει, θα την κατατάσσαμε στις περιπτώσεις μετατροπίας, λαμβάνοντας υπόψη ότι ως διαδικασία, είναι δικαιολογημένη «όταν μια κατά λέξη μετάφραση καταλήγει σε γραμματικά ορθή εκφορά του λόγου, που όμως θεωρείται μη ιδιωματική ή αδέξια στη ΓΣ» (Munday, 2004:103). Παρόμοια περίπτωση αποτελεί και η φράση «l'absence [...] ouvre la porte à la théorisation gratuite». Από τη στιγμή που την αναγνωρίζουμε ως στερεότυπη ρηματική φράση, δε θα τη μεταφράζαμε κατά λέξη. Ωστόσο, με την προσθήκη της λέξης «διάπλατα» μετά από το ρήμα («ανοίγει διάπλατα η πόρτα στην ελεύθερη θεωρητικοποίηση») οδηγούμαστε σε μια ελληνική σύναψη, που είναι οικεία στον αναγνώστη και δημιουργεί την επιθυμητή εικόνα.

Σε άλλες περιπτώσεις, πολύ χρήσιμη μας φάνηκε η ισοδυναμία. Ο όρος περιλαμβάνεται στη θεωρία των Vinay και Darbelnet, στις στρατηγικές έμμεσης μετάφρασης, αλλά αποτελεί επίσης ένα πολύ μεγαλύτερο κομμάτι του προβληματισμού γύρω από τη μετάφραση και δεν πρέπει να συγχέεται με τη στρατηγική. Είναι η περίπτωση όπου δύο γλώσσες περιγράφουν την ίδια κατάσταση με διαφορετικά υφολογικά και δομικά μέσα (Munday, 2004:104). Μία ενδιαφέρουσα φράση είναι η εξής: «jetant souvent par-dessus les moulins les acquis [...]». Πρόκειται για ιδιωματισμό που στις πηγές μας απαντά μόνο ως «jeter son bonnet par-dessus les moulins», με έναν από τους ορισμούς να αναφέρεται στο να δρα κάποιος ελεύθερα χωρίς να τον ενδιαφέρει η κοινή γνώμη». Οδηγηθήκαμε, έτσι, στην έννοια της αγνόησης, του να μη λαμβάνει κάποιος υπόψη, κι έτσι την αποδώσαμε με απλό τρόπο, με το ρήμα «αγνοώ», μεταβάλλοντας ριζικά την εκφραστική δεινότητα του ΚΠ χάριν της ασφαλούς απόδοσης του νοήματος. Ένα δεύτερο παράδειγμα είναι η φράση «se perdait dans les sables», που μέσω της τεχνικής της ισοδυναμίας επιλέξαμε να μεταφράσουμε ως «να χάνεται σε έναν λαβύρινθο», όπου στην ουσία διατηρούμε την έννοια, όχι όμως την εικόνα.

- Γραμματική-Σύνταξη

Οι δύο γλώσσες που μας απασχόλησαν στην παρούσα εργασία, η γαλλική και η ελληνική, παρουσιάζουν αρκετές διαφορές και στο πεδίο των γραμματικών και συντακτικών φαινομένων, οι οποίες κατ' επέκταση οδηγούν σε μεταφραστικούς προβληματισμούς. Ξεκινώντας, θα αναφέρουμε τη χρήση της conditionnel présent στο πρωτότυπο γαλλικό μας κείμενο, μιας έγκλισης που δεν υφίσταται στα νέα ελληνικά. Ήδη από την αρχή του κειμένου βλέπουμε τη φράση «la traduction fait partie intégrante de la linguistique et — ajouteraient-elles — c'est une des branches de la linguistique appliquée». Θα λέγαμε ότι σε αυτή την περίπτωση η conditionnel εκφράζει την

υπόθεση/πρόβλεψη, για αυτό και μεταφράσαμε «θα προσέθεταν», χρησιμοποιώντας δηλαδή πιθανολογική οριστική. Λίγο παρακάτω, εντοπίζουμε τη φράση «elles seraient tentées de ne voir dans ce titre [...]». Αν και παρόμοια, τα δύο χωρία δεν εμφανίζουν την ίδια χρήση της conditionnel. Εδώ θα λέγαμε ότι περιγράφεται το ενδεχόμενο. Για να τονίσουμε αυτή τη λειτουργία και να αποφύγουμε πιθανή σύγχυση με τον χαρακτήρα της πρόβλεψης του προηγούμενου χωρίου, έχουμε τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουμε στα ελληνικά το επίρρημα «ενδεχομένως» μαζί με υποτακτική. Επομένως, μεταφράσαμε «ενδεχομένως να έμπαιναν στον πειρασμό να δουν στον τίτλο [...]». Ένα ακόμα πιο σύνθετο για τα ελληνικά δεδομένα γραμματικό φαινόμενο είναι η έγκλιση subjunctif, που χρησιμοποιείται ιδιαίτερα συχνά. Στο κείμενο εντοπίζουμε τη φράση «[...] n'implique évidemment pas que ce soit là deux disciplines distinctes», όπου η subjunctif χρησιμοποιείται για να δείξει ότι αυτό που λέγεται δεν είναι–πιθανότατα– αληθές. Όσον αφορά τη μετάφραση, στα ελληνικά δε διαθέτουμε αντίστοιχο τρόπο ώστε να δηλωθεί κάτι τέτοιο μέσα από την έγκλιση, για αυτό και αποφασίσαμε να αποδώσουμε το ρήμα στην ονομαστική: «δεν υπονοώ ότι είναι δύο διακριτά γνωστικά αντικείμενα», καθώς κρίνουμε ότι το νόημα δεν αλλοιώνεται, χωρίς βέβαια, να μπορούμε να διατηρήσουμε την έννοια της αμφιβολίας που δίνει η subjunctif.

Ξεφεύγοντας από αυτό το επίπεδο, παρατηρούμε ότι η εικόνα του δοκιμίου δεν προκύπτει μόνο από τα ρήματα, αλλά από τη χρήση της γλώσσας συνολικά. Ο λόγος του συγγραφέα είναι ακαδημαϊκός και προσεγμένος και ο τρόπος που έχει συντάξει τη συλλογιστική του ανταποκρίνεται στην πολυπλοκότητα των θεμάτων που αναλύει. Επομένως, ήταν ζητούμενο να διατηρήσουμε στη μετάφραση αυτό το ύφος. Εδώ σημαντικό ρόλο έπαιξε η σχέση της ισοδυναμίας. Ο Κεντρωτής (1996) την αναλύει διεξοδικά, παραθέτοντας ποικίλες απόψεις και ορισμούς που έχουν εκφραστεί για αυτή. Ο όρος θέτει ως αξίωμα την ίδρυση σχέσεως μεταξύ ενός κειμένου της ΓΠ και ενός κειμένου της ΓΣ, ενώ η αξίωση ισοδυναμίας σημαίνει ότι πρέπει να διατηρούνται οι ποιότητες του ΚΠ, δηλαδή έστω να καταβάλλεται πάσα δυνατή προσπάθεια προκειμένου να σώζεται, μεταξύ άλλων, το ύφος του συντεταγμένου στη ΓΠ κειμένου στο κείμενο που συντάσσεται στη ΓΣ (Κεντρωτής, 1996:280-281). Για να επιτύχουμε να δημιουργήσουμε ένα ισοδύναμο κείμενο, χρησιμοποιήσαμε τα αντίστοιχα «εργαλεία» στη ΓΣ, δηλαδή υψηλό επίπεδο γλώσσας. Σε αυτά περιλαμβάνονται κυρίως το υπερβατό σχήμα («δηλαδή στις υποβόσκουσες στην άσκηση της ομιλίας και στην επικοινωνία μέσω του λόγου δομές»), αρχαϊζοντες τύποι (εις βάρος, εξ ιδίας αντιλήψεως) και μακροπερίοδος λόγος («Χωρίς την επιστημολογική απόφαση...όπως πριν από έναν αιώνα»). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι περισσότερες από αυτές τις επιλογές, όπως οι δύο πρώτες που αναφέραμε, δεν απαντούν στο ΚΠ, αλλά είναι εύκολο να αξιοποιηθούν στη ΓΣ.

4.4. Επίλογος

Φτάνοντας στο τέλος μιας μεταφραστικής διαδρομής, το κύριο ερώτημα που ταλανίζει τον μεταφραστή είναι εάν και κατά πόσο το έργο του είναι επιτυχημένο. Όσο απλό και αν ακούγεται σαν προβληματισμός, η απάντηση εξαρτάται από πολλές παραμέτρους. Θεμελιώδες κριτήριο θεωρούμε τη θεωρία του σκοπού, όπως εκφράστηκε από τους Reiss και Vermeer (1984) και εστιάζει στην επίτευξη ενός λειτουργικά επαρκούς αποτελέσματος· καθοριστικό ρόλο έχει το να γνωρίζει ο μεταφραστής γιατί μεταφράζει το ΚΠ και ποια είναι η λειτουργία του ΚΣ (Munday, 2004:133). Ένα ακόμα από τα σημαντικά κριτήρια είναι η «δυναμική ισοδυναμία» του Nida. Για εκείνον, κομβικό προαπαιτούμενο είναι η «φυσικότητα», ενώ σκοπός της δυναμικής ισοδυναμίας είναι η επίτευξη «του πλησιέστερου φυσικού ισοδύναμου με το μήνυμα της γλώσσας-πηγής» (1964a, σελ.166, Nida και Taber 1969, σελ.12, στο Munday, 2004:78).

Γενικότερα, βλέπουμε ότι στη μετάφραση θα πρέπει να δημιουργήσουμε μια ισορροπία. Είναι απαραίτητο να στηριχτούμε στο πρωτότυπο κείμενο, ώστε να αντλήσουμε τα βασικά συστατικά που πρέπει να διατηρηθούν, και ταυτόχρονα να πλάσουμε ένα νέο, αυτόνομο, που θα βασίζεται στη ΓΣ. Εστιάζοντας στο κείμενό μας, μπορούμε να πούμε πως επιδιώξαμε να δημιουργήσουμε ένα ΚΣ που να μπορεί να σταθεί ως πρωτότυπο· σεβαστήκαμε τις νόρμες και το ύφος της ΓΣ, και αναδιατυπώσαμε το μήνυμα με τρόπο ώστε να γίνεται κατανοητό στο ελληνόφωνο κοινό, και δη στους γνώστες του κλάδου. Το γεγονός ότι το αντικείμενο της μετάφρασής μας άπτεται του συγκεκριμένου κλάδου κατέστησε τη μεταφραστική διαδικασία ακόμα πιο ενδιαφέρουσα, ενώ παράλληλα μας έδωσε το κίνητρο να την αντιμετωπίσουμε με ακόμα περισσότερη ευαισθησία και αφοσίωση.

5. Βιβλιογραφία

- Αρχάκης, Α., & Κονδύλη, Μ. (2011). *Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας*. Αθήνα: Νήσος
- Debyser, F. (1970). La linguistique contrastive et les interférences. Στο E. Wagner (Επιμ.), *Langue française. Apprentissage du français langue étrangère*. (No.8, σελ. 31-61). Παρίσι: Larousse.
Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα https://www.persee.fr/doc/lfr_0023-8368_1970_num_8_1_5527 (11/01/2020)
- Καραμούντζου, Ε., Κοντοπούλου, Ε., & Παντιώρα, Μ. (2001). Katharina Reiss: Η θεωρία του σκοπού. Στο Φ. Μπατσαλιά (Επιμ.), *Περί Μεταφράσεως Σύγχρονες Προσεγγίσεις* (σελ. 81-87). Αθήνα: Κατάρτι
- Κεντρωτής, Γ. (1996). *Θεωρία και πράξη της μετάφρασης*. Αθήνα: Διάυλος
- Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής. (1998). Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/ (21/12/2019)
- Maurice Pergnier. (n.d.). *Editions L'Harmattan*.
Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα <https://www.editions-harmattan.fr/index.asp?navig=auteurs&obj=artiste&no=6645> (21/12/2019)
- Maurice Pergnier. (n.d.). *Les Belles Lettres*.
Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα <https://www.lesbelleslettres.com/contributeur/maurice-pergnier> (21/12/2019)
- Munday, J. (2004). *Μεταφραστικές σπουδές. Θεωρίες και εφαρμογές* (Άγγ. Φιλιππάτος, Μετάφ.). Αθήνα: Μεταίχμιο
- Παριανού, Α. (2007). Η ανάγκη της λειτουργικής προσέγγισης στη μετάφραση ειδικών κειμένων. ΕΛΕΤΟ – 6ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Αθήνα.
Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα http://www.eleto.gr/download/Conferences/6th%20Conference/6th_30-25-ParianouAnastasiaPaper_V04.pdf?fbclid=IwAR2I9a2Fho9HcsxXu1gtYYeK_wkZM0aNVPXfA4mvZkBHiBGIC0msL4bvz3g (22/01/2020)
- Πατάκη Γαλλοελληνικό Λεξικό (1^η έκδ.). (2012). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- Pergnier, M. (1981). Théorie linguistique et théorie de la traduction. *Meta*, 23, 255–262.
Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα <https://www.erudit.org/en/journals/meta/1981-v26-n3-meta293/003823ar/> (26/10/2019)

- Saussure, Ferdinand de. (1916). *Cours de linguistique générale*. Paris : Payot. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα https://fr.wikisource.org/wiki/Cours_de_linguistique_g%C3%A9n%C3%A9rale/Texte_entier (21/12/2019)
- Τσίγκου, Μ. (2011). Γλωσσολογία και Μετάφραση. Προσεγγίζοντας τη μεταφραστική μονάδα. Εφαρμογή στο ζεύγος Ελληνικής-γαλλικής. Αθήνα: Δίαυλος

